

УДК 339.543:656.13

JEL Classification: L91, R4

DOI: 10.15587/2706-5448.2021.225627

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СПРОЩЕННЯ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ НА ОСНОВІ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Лебідь В. В., Ануфрієва Т. Г., Савенко Г. М., Скрипник В. Е.

Об'єктом дослідження є процеси обміну даними між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності при виконанні митних процедур, а саме, впровадження нової комп'ютерної транзитної системи NCTS в рамках покращення та гармонізації митних процедур. Одними з найбільш проблемних місць є недостатня вивченість та поінформованість у реалізації реформ щодо заходів зі спрощення процедур торгівлі, а тому виникає необхідність у можливості скорочення витрат на кордоні, та витрат, що пов'язані з зовнішньоторговельними угодами.

Розглянуто перспективу та здійснено оцінку стану сучасної митної політики на прикладі України, визначено механізми застосування митних інструментів регулювання зовнішньої торгівлі в період діджиталізації митниці. Проаналізовано динаміку експортно-імпортних операцій України з іншими країнами. У 2020 році компанії-експортери на 15% значно краще оцінюють роботу митниці, порівнюючи з 2019 роком. Серед підприємств різних розмірів про проблеми на митниці найчастіше повідомляють мікропідприємства, а найбільшими проблемами вважають завищення митної вартості товарів та застаріле оснащення зон митного контролю. Показано, що одним із способів підвищення ефективності митних процедур є мінімізація особистих контактів між митником і клієнтом, переклад більшості операцій в онлайн, використання електронних сервісів, мобільних додатків. Також найближчим часом заплановано масштабну реконструкцію пунктів пропуску для зменшення черг. Встановлено, що процедури митного оформлення недостатньо автоматизовані, а на митні органи покладено чимало зобов'язань. Таким чином, митні органи України змушені контролювати товари під час митного оформлення більш ретельно у порівнянні з країнами ЄС. Середня тривалість оформлення імпортних вантажів митними органами України складає від 1 до 4 годин залежно від регіону, тоді як у розвинених країнах таке оформлення триває усього декілька хвилин.

Проведені дослідження є цікавими для учасників міжнародного транспортного ринку. Оскільки для бізнес-підприємств використання однієї транзитної декларації для доставки вантажів з однієї країни в іншу (від митниці відправлення до митниці призначення), згідно із процедурою спільного транзиту, зменшує вартість митних процедур та час, необхідний для їх проходження. А отже, зменшує черги на кордоні, що означає швидший потік товарів.

Ключові слова: митні формальності, державна митна служба, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, комп'ютерна транзитна система NCTS.

1. Вступ

У період сьогодення та невизначеності щодо розвитку експортно-імпортних операцій головним завданням кожної держави стає не тільки розвиток зовнішньої торгівлі, а і можливість своєчасного отримання товарів на внутрішніх ринках без істотних затримок і затрат. Значні коливання торгових потоків через митні кордони держав відбуваються через невідповідність митного законодавства різних країн [1].

Значне зростання укладення зовнішньо-торгівельних контрактів в рамках виконання експортно-імпортних операцій може бути досягнене шляхом застосування принципів Кіотської угоди щодо спрощення та гармонізації митних процедур. Варто відзначити, що ефективність від впровадження таких підходів може значно підвищитися в результаті приведення їх до єдиних міжнародних стандартів. Разом з тим, ефективні послуги митних інспекторів при митному оформленні експортно-імпортних операцій дозволять підвищити конкурентоспроможність транспортних компаній у транспортних та логістичних ланцюгах постачань товарів [2, 3].

Однак проблема полягає в тому, що саме під час виконання митних формальностей та проведення митних процедур виникають певні ускладнення. Відмінність митного законодавства різних країн, можливі ситуації щодо дублювання етапів митного контролю, необхідність у додаткових підтверджуючих документах митної вартості та митних платежів стають перешкодою для міжнародної торгівлі [4].

Проведені на прикладі України дослідження демонструють достатньо непогані показники експортно-імпортних операцій. Однак Україна повинна докладати більше зусиль для гармонізації та спрощення митних процедур та розвитку прикордонної співпраці. Інтеграція українського ринку транспортних послуг та спрощення процедур митного оформлення з країнами Європейського Союзу (ЄС) в частині розвитку нормативно-правої бази є одним із актуальних завдань на сьогоднішній день. Тому виникає необхідність у більш обґрунтованих дослідженнях щодо здійснення попереднього обміну інформацією про об'єкти митного контролю залежно від їх виду й мети переміщення через митний кордон держави, а також іншими відомостями щодо митної справи.

Отже, *об'єктом дослідження* обрано процеси обміну даними між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності при виконанні митних процедур, а саме, впровадження нової комп'ютерної транзитної системи NCTS в рамках покращення та гармонізації митних процедур. А *мета роботи* полягає в дослідженні необхідності впровадження нової комп'ютерної транзитної системи NCTS як засобу підвищення ефективності надання транспортних послуг при виконанні експортно-імпортних операцій.

2. Методика проведення дослідження

Одними із головних принципів митниці повинні бути рівні та прості правила, які є зрозумілими для кожного учасника митних відносин, що виникають з переміщенням матеріальних об'єктів через митний кордон [5, 6].

Тому, для модернізації та покращення стану Державної митної служби України (далі – ДМСУ) необхідно враховувати міжнародні тенденції розвитку митної інфраструктури та її євроінтеграцію. Зобов'язання країни перед міжнародними організаціями та країнами ЄС щодо міжнародної торгівлі, уніфікації правил, співпраці та покращення процесів зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД) є необхідною умовою у розвитку експортно-імпорتنих відносин.

Так, ДМСУ 4 листопада 2010 року підписала наказ «Про затвердження положення про єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби України». Це стало початком електронної автоматизації митних процесів, які дозволять спростити митні формальності для транспортних підприємств та запустити онлайн портал державних митних послуг [7].

Сучасній ДМСУ необхідно перейматися швидкістю, зручністю надання послуг та обробкою інформації; митною інфраструктурою – мати єдину митну систему, яка має на меті швидкий обмін інформацією як з митними постами всередині України, так і з сусідніми країнами. Тому, цифралізація митних процесів вже не перший рік займає одне з передових питань для покращення митної системи в Україні.

Так, наприклад, обмін попередньої митної інформації з країнами-сусідами Україна має з Молдовою та Білорусією. З цими країнами держава співпрацює за системою RAIES за інформацією, яка наявна в митних деклараціях країн та PRINEX, для якої необхідна інформація, наявна при переміщенні товарів та транспортних засобів через кордон. Крім того, у пункті пропуску «Нові Яриловичі – Нова Гута» ДМСУ проводиться експеримент щодо порядку спрощеного оформлення; Угорщиною в рамках пілотного проекту застосовує систему обміну попередньої митної інформації про товари та транспортні засоби при переміщенні через кордон. Через військовий конфлікт з Російською Федерацією, обмін попередньої митної інформації призупинено. З Республікою Польщею співпрацює частково, проте було досягнуто домовленості про оцінку пілотного проекту з обміну інформацією в пункті пропуску «Рава Руська – Хребінне» та можливостей поширення такого обміну на інші пункти пропуску. Обговорюється перспектива збільшення обсягу інформації, якою обмінюються митні органи обох країн для пришвидшення митних процедур, а також вчасного попередження та реагування про виникнення надзвичайних ситуацій на кордоні між Республікою Польща та Україною.

Вже у 2018 році під час засідання митного комітету Громадської ради при Державній фіскальній службі України (далі –ДФС) громадськості було презентовано концепцію «Смарт»-митниці (розумна митниця), яка передбачає в собі:

- інтелектуальну систему ризиків, єдиний портал надання дозвільних документів, який необхідний для видачі 31 виду дозвільних документів;
- електронне декларування – здійснення автоматичного митного оформлення;
- управління та контроль над всіма ланцюгами поставок;
- використання високотехнологічних технічних засобів митного контролю з використанням скануючих пристроїв;
- пост митний контроль та пост аудит, що передбачає адміністрування митних платежів [8].

Першим кроком виконання наказу ДМСУ «Про єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби України» було створення особистого кабінету, в якому можна:

- здійснити перевірку митної декларації;

- перевірити класифікацію товарів, рахунки для сплати митних платежів, загальну декларацію прибуття онлайн та детальнішу інформацію в Єдиному державному інформаційному веб-порталі «Єдине вікно для міжнародної торгівлі».

Портал скорочує час здійснення митних формальностей, митного оформлення, простою в пунктах пропуску при митному контролі, автоматизує роботу митниці, збільшує провізну здатність митних постів та зменшує офлайн документообіг. Це значно прискорює митний процес та створює більш відкриті умови для громадян, які займаються ЗЕД. Введення такої системи зменшить «механічні» похибки людини, так як данні перевіряються автоматизовано, та зменшить час та ризики, та виникнення такої проблеми.

Важливим етапом для виконання угоди про асоціацію між Україною та ЄС, функціонування зони вільної торгівлі та набуття Україною членства в Конвенції про спільну транзитну процедуру (далі – КСТП) є приєднання до Нової комп'ютерної транзитної системи NCTS. Основою системи та конвенції є цілісність системи митного транзиту в переміщенні товарів між державами-членами ЄС, країнами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ), Туреччиною, Північною Македонією та Сербією. Суть роботи NCTS складається в обробці системою частини даних, які є спільні для всіх договірних сторін. Одночасно з цим транзитна декларація подається в електронному форматі до митниці відправлення. Згідно з КСТП передбачається приведення процедур митного контролю, власних класифікаторів документів, форматів даних та структуру кодів підрозділів митниць до відповідності [9, 10].

Україна – це транзитна країна, яка знаходиться на перетині між Європою та Азією, тому впровадження системи NCTS є значною складовою сучасних транзитних відносин. Система не тільки покращить привабливість країни в цій сфері та перевізну спроможність в ЗЕД, а й має більш глобальні цілі: прозорість транзитного перевезення, зменшення контрабанди та контролю за переміщенням вантажів, оптимізує час проходження митного контролю. В геополітичному просторі покращить статус України в її транзитності та дасть змогу мати привабливий вигляд промисловості України в міжнародному просторі.

Також, у рамках вільної торгівлі між Україною та ЄС ДМСУ запустила механізм видачі електронних сертифікатів *EUR.1*, які дають преференційні правила проходження митниці [11]. По суті цей сертифікат з перевезення товарів є сертифікатом походження товару, які видають митні органи за місцем здійснення митного оформлення товару або за місцем державної реєстрації експортера.

Одним із нововведень є схвалення Кабінетом Міністрів України проекту Закону України «Про внесення змін до розділу XI Митного тарифу України щодо уніфікації ставок ввізного мита на товари легкої промисловості» 18 листопада 2020 року. Як для митної служби, так і для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності цей проект позитивно впливає на розвиток, як легкої промисловості, так і на пришвидшення митних операцій.

Проблематикою для української торгівельної діяльності до прийняття даного законопроекту було встановлення різних ставок мита, а їхня ідентифікація потребувала складних і вартісних лабораторних досліджень, що призводило до нерационального використання бюджетних коштів, а також до затримки митного оформлення товару [12].

3. Результати дослідження та обговорення

Всі наведені вище та інші інновації, які вводяться в ДМСУ призводять до введення в структури діджиталізації та реформуванню митної служби. Це є шляхом євроінтеграції, виведення України на кращий рівень в ЗЕД та зміцнює позиції як транзитної країни. Для аналізу митного реформування, згідно з результатами п'ятої хвилі опитування Інституту економічних досліджень та політичних консультацій (Київ, Україна) в рамках проєкту «За чесну та прозору митницю», було проведено опитування експортерів та імпортерів [13]. Дане опитування є об'єктивним, оскільки в ньому взяли участь 1045 підприємств, а саме: мікропідприємства (42,3 %), малі підприємства (28 %), середні підприємства (21,4 %) та великі підприємства (8,2 %). Результати опитування представлені на рис. 1 та рис. 2.

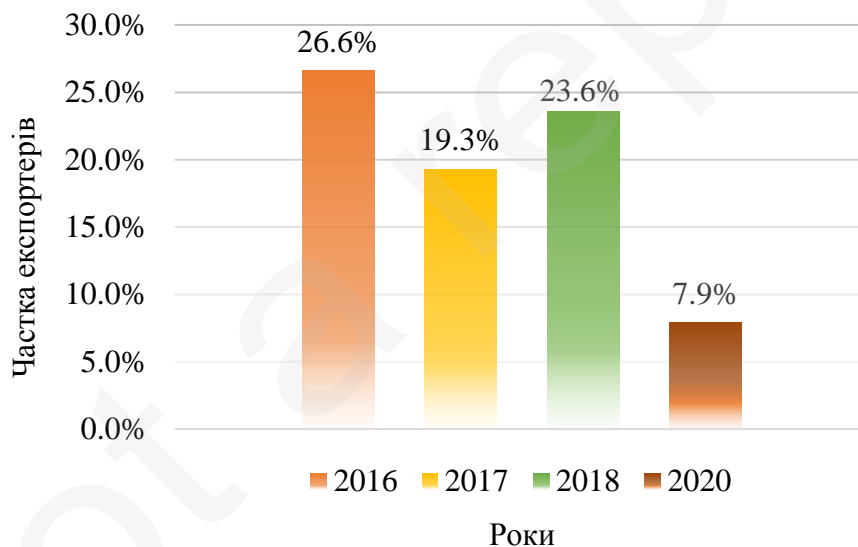

Рис. 1. Частка експортерів, що стикалися з перешкодами на митниці [14]

Так, про перешкоди при здійсненні експорту заявили 7,9 % опитаних експортерів в 2020 році і цей показник, порівняно з попереднім опитуванням в разі зменшився (рис. 1).

Станом на 2020 рік основними недоліками експортери вважають відсутність спрощених правил визначення походження товару, тривале очікування оформлення експорту на митниці та непередбачуваність торговельної політики України.

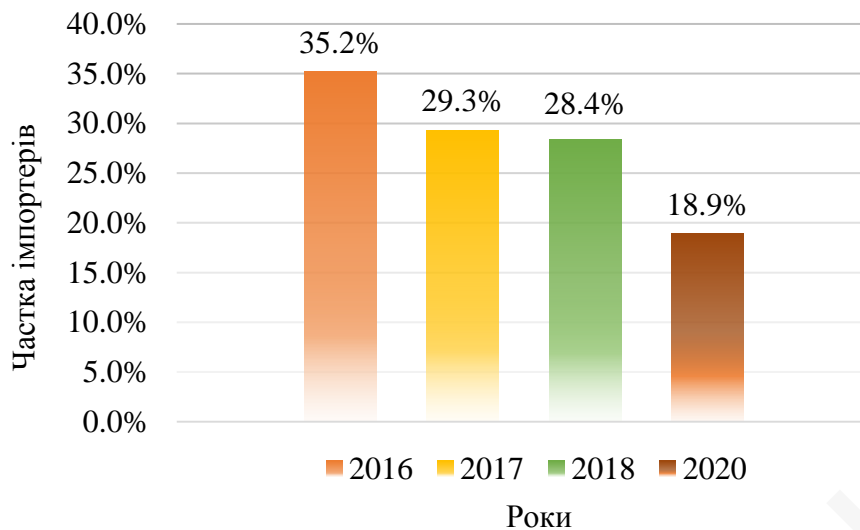

Рис. 2. Частка імпортерів, що стикалися з перешкодами на митниці [14]

Так, згідно з результатами дослідження (рис. 2), у 2020 році імпортери заявили, що наявність перешкод при імпорті знизилася у порівнянні з минулими роками.

Імпортери виділяють головними перешкодами в здійсненні зовнішньоекономічної діяльності: непрозорість визначення митної вартості товарів, складність митного та податкового законодавства, високі ставки митних платежів [15].

З впровадження сучасних технологій в ДМСУ та після підписання міжнародних договорів, Україна не тільки взяла зобов'язання дотримуватись домовленостей, а й почала поступово реформувати митну службу. При реформуванні важливим кроком було введення діджиталізації, що дало значний ефект і позитивні зміни. Імпортери та експортери вважають, що позитивні зміни є, проте необхідно не покладаючи рук виправляти існуючі недоліки. Неповністю запущене спрощення правил визначення походження, не до кінця зрозуміле та непрозоре визначення митної вартості товарів, тривалість очікування оформлення експорту на митниці – ще й досі є одним із пріоритетних питань, яке треба покращувати та реформувати.

Ще й досі існують недоліки в законодавстві України, що є наріжним каменем у відносинах держави та суб'єктів ЗЕД та міжнародних економічних відносин. Так, складність митного та податкового законодавства, високі ставки митних платежів та непередбачуваність торговельної політики – стримують розвиток міжнародної торгівлі в Україні та експортну спроможність.

Отже, е-Митниця – це, по-перше, прогресивний та інноваційний підхід у міжнародній взаємодії між Україною та світом у питаннях міжнародної зовнішньоекономічної торгівлі та партнерських відносинах, а також механізм оптимізації збору митних послуг та боротьби з контрабандою [16, 17]. По-друге, це процес, який не може ефективно розвиватись і діяти без взаємодії з іншими органами влади всередині країни.

Існує давно зрозумілий факт, що реформування ДМСУ є неминучим, адже на роботу служби впливає не лише фактор автоматизації процесів і

пришвидшення роботи, а й для більш якісного підходу необхідно займатись питаннями якісного та ефективного адміністрування структур митної служби. Все повинно працювати як годинник зі своїм механізмом чіткої взаємодії в митній структурі, так і з тотожними органами для якісної взаємодії та отримання подвійної користі органам. Також, на всі процеси безперечний вплив має і законодавство України, яке потрібно постійно приводити у відповідність, адже неважливо скільки буде ідей для розвитку митних відносин без законодавчої бази ці всі інновації працювати не можуть.

З метою прозорості та контролю ДМСУ необхідно постійне проведення незалежного громадського моніторингу роботи митних органів. Постійне впровадження цифрових технологій в митній справі необхідне для зменшення впливу людського фактору, що покращить показники в боротьбі з корупцією, контрабандою та зменшить «механічні» помилки при оформленні документів. Необхідно підвищити якість адміністрування надання послуг митних органів та впроваджувати жорсткішу адміністративну та кримінальну відповідальність працівників митних органів за свої дії згідно з оновленням законодавства [18].

Тому, ще одним фактором введення інноваційних технологій в реформування Держмитслужби є те, що весь світ живе в умовах ринкової економіки та прямує до глобалізації – всесвітня економічна інтеграція, яка необхідна для спрощення всесвітнього товарообігу. Тому, в таких умовах Україні необхідно бути конкурентоспроможною державою та виборювати своє місце в світовій економіці.

Напрямок спрощення митних відносин шляхом діджиталізації є одним із пріоритетних в даний час, тому Всесвітня митна організація повністю підтримує всі ініціативи розвитку в питаннях покращення митних відносин через те, що світ зараз прямує до глобалізації відносин між країнами. Ключовими в глобалізації світу є митні відносини, в яких шляхом спрощення та створення всесвітньої єдиної митної системи дає можливість мати вигідне партнерство у взаємодії між країнами. Глобалізація та автоматизація процесів – це майбутнє світу, тому необхідно прагнути до повної автоматизації процесів.

4. Висновки

У ході дослідження встановлено, що процедури митного оформлення недостатньо автоматизовані, а на митні органи покладено чимало зобов'язань, які можна було б виконувати більш ефективно на інших етапах ланцюга постачання у рамках виконання експортно-імпортних операцій. Задля цього необхідно оптимізувати та спростити митні процедури в торгівлі між Україною та ЄС, з тією метою, щоб у кожній сторони залишилось мінімум вимог щодо митних формальностей відносно товарів, які надходять від іншої сторони. Таким чином, значно глибший перелік взаємних кроків щодо адаптації законодавства та його імплементації, які мають здійснити країни для посилення митної системи, передбачає уніфікацію норм, процедур, систем обміну інформацією та уникнення дублюючих перевірок на митниці.

Виявлено, що найбільш суттєвими недоліками при виконанні митних формальностей є відсутність автоматизації окремих митних процесів (це означає,

що митні органи повинні повною мірою застосовувати заходи контролю для вантажів великих компаній) та недостатній контроль обороту товарів у межах країни. Таким чином, митні органи України змушені контролювати товари під час митного оформлення більш ретельно у порівнянні з країнами ЄС. А отже, спрощення процедур митного оформлення із застосуванням сучасних інформаційних технологій та доступ до них усіх учасників процесу міжнародної торгівлі є одним із найважливіших напрямків діяльності зацікавлених сторін на шляху гармонізації митних відносин. Митні процедури в кожній країні базуються на міжнародних нормах, але позиції України в рейтингах з міжнародної торгівлі залишаються невисокими. Тому варто втілювати стратегію, спрямовану на використання інноваційних технологій, автоматизацію та спрощення митних процедур. Саме такий підхід допоможе перетворити країну на привабливу щодо виконання експортно-імпортних операцій, і як наслідок, дозволить підвищити ефективності митного регулювання.

Слід наголосити, що стимулювання посилення координації між митними органами та суб'єктами ЗЕД має покращити ефективність міжгалузевої співпраці між різними міністерствами, відомствами, і як наслідок, посилити митну систему в цілому.

Література

1. *2014 e-Customs progress report, European commission directorate-general taxation and customs union. Customs Polisy, Legislation, Tariff Customs Processes and Project Management.* Available at: https://ec.europa.eu/taxation_customs_initiative/2014_progress_report.pdf
2. *Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки (2017).* Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1017-р 27.12.2017. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#Text>
3. Kormych, V. (2018). The Modern Trends of The Foreign Trade Policy Implementation: Implications for Customs Regulations. *Lex Portus*, 5 (5), 27–45. doi: <http://doi.org/10.26886/2524-101x.5.2018.2>
4. Spanjaart, M. (2017). The Carriage of Goods Convention. *NUS Law Working Paper No. 2017/013, NUS – Centre for Maritime Law Working Paper 17/07.* Available at: <https://ssrn.com/abstract=3031669>
5. Денисенко, С. І. (2019). *Міжнародно-правові стандарти спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі.* Суми: Сумський державний університет, 296. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/339162307.pdf>
6. Iannone, F., Thore, S. A., Forte, E. (2007). Inland Container Logistics and Interports. Goals and Features of an Ongoing Applied Research. *Proceedings of the Ninth Scientific Meeting of the Italian Society of Transport Economists.* Naples. Available at: <https://ssrn.com/abstract=1149723>
7. *Про затвердження Положення «Про Єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби України» (2010).* Державна митна служба України наказ No. 1341. 04.11.2010. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va341342-10#Text>

8. *Експортери та імпортери заявили про зменшення перешкод при здійсненні ними зовнішньо-економічної діяльності* (2020). Available at: <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/eksporter-ta-importer-ta-zaiavili-pro-zmshennia-pereshkod-pri-zdiisnenni-nimi-zovnishno-ekonomichnoyi-diiialnosti-252>
9. *European Customs Union Study Group. International Governmental Organization: Constitutional Documents* (1961). Vol. I. The Hague: Martinus Nijhoff
10. Угрин, В. В. (2020). Діджиталізація митного контролю в Україні. *Інфраструктура ринку*, 47. doi: <http://doi.org/10.32843/infrastruct47-31>
11. Івашова, Л. М., Кийда, Л. І. (2019). Діджиталізація митних процедур: сучасний стан та перспективи розвитку митної справи. *Публічне управління та митне адміністрування*, 3 (22), 218–230. doi: <http://doi.org/10.32836/2310-9653-2019-3-218-230>
12. Квеліашліві, І. М. (2017). Диверсифікація сфери впливу митних інтересів. *Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції*. Ірпінь, 193–195.
13. *Місячний Економічний Моніторинг України № 6-7 (212) (2018)*. Інститут економічних досліджень та політичних досліджень. Available at: http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/monthly_economic_monitoring?pid=6015
14. *Показники зовнішньої торгівлі*. Available at: <https://bi.customs.gov.ua/trade/#/>
15. Suryanarayanan, N. (2018). *Customs Studies at the Cross Roads*. doi: <http://doi.org/10.2139/ssrn.3156221>
16. *ДФСУ Презентація «Смарт»-митниці* (2018). Available at: <http://sfs.gov.ua/media-tsentri/novini/352064.html>
17. Kormych, B. (2017). The European Customs Union Study Group: Drafting the EU Customs Law. *European Political and Law Discourse*, 4 (6). Available at: <https://ssrn.com/abstract=3111656>
18. Khaskheli, A., Jun, Y., Sanjrani, H. (2016). Role of E-Commerce in Export Development for SMEs in Developing Countries. *European Journal of Business and Management*, 8 (21). Available at: <https://ssrn.com/abstract=2967520>